

ԳՈՀԱՐ ԻՍԿԱՆԴԱՐՅԱՆ

ԱՍԵՐԻԿՅԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԻՐԱՆԻՆ՝ ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՆԱ-ԱՍԵՐԻԿՅԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՐԵՎՈՐԱԳՈՒՅՆ ԳՈՐԾՈՆ

1941թ. սեպտեմբերի 16-ի առավոտյան՝ Խորհրդային Միության և Անգլիայի ճնշման ներքո, Ռեզա շահ Փահլավին հրաժարվեց գահից հօգուտ իր 22-ամյա որդու՝ Մոհամմադ Ռեզա Փահլավիի, որը մինչ այդ մեջլիսի կողմից հաստատված էր որպես օրինական գահաժառանգ։ Նոր շահի գահակալությունը սկսվեց Իրանի համար քարոյ ու դժվարին պայմաններում։ Ընթացում էր II համաշխարհային պատերազմը, երկիրը օկուպացված էր խորհրդային և անգլիական զորքերի կողմից, բացակայում էր քաղաքական կալուցությունը, զանազան դատարկ էր։ Այս պարագայում, բնականաբար, երկիրը կարիք ուներ արտաքին ֆինանսա-տնտեսական օգնության, որը տվյալ պայմաններում կարող էին ցուցաբերել միայն ԱՄՆ-ը։ Այդ գործը դրվում էր ռեալ հիմքերի վրա մաիս այն պատճառով, որ 1942թ. վերջին վարչապետ Ղավամ էս Սաթանեի համաձայնությամբ Միացյալ Նահանգներն Իրան մտցրին 30 հազարանոց մի բանակ, որի խնդիրն էր ապահովել ռազմական բեռների տեղափոխման անվտանգությունը դեպի Խորհրդային Միություն (խոսքը վերաբերվում է «Լենդ-Լիզ» ծրագրի շրջանակներում Խորհրդային Միության հասանելիք մասնաբաժնին)¹։

Իրանը օգնության խնդրանքով դիմեց Վաշինգտոնին։ 1942թ. ամռանը Մոմադ Ղավամը խնդրեց Իրան ուղարկել ամերիկյան ֆինանսական խորհրդական Արթուր Միլսպային, որը դեռևս 1922թ. եղել էր Իրանում՝ երկրի ֆինանսա-տնտեսական կյանքը կարգավորելու առաքելությամբ։ Միլսպուն իր ֆինանսական խորհրդականների ուղեկցությամբ ժամանեց Թեհրան²։

Բացի ֆինանսական և տնտեսական օգնություններից, ԱՄՆ-ը հոգ տարան, որպեսզի Իրանի կառավարության բարձրագույն պաշտոններում տեսնեն ամերիկյան քաղաքացիներին, որոնք էլ, բնականաբար, կպաշապանեին ԱՄՆ-ի շահերն Իրանում։ Այսպես, օրինակ, Գ. Գրեշամը նշանակվեց Իրանի մաքսային վարչության գլխավոր տնօրեն, Ու. Լեկաունտը՝ գլխավոր գանձապահ, Ռ. Պիկպին՝ ներքին եկամուտների ղեկավարման գլխավոր

տնօրեն: Ամերիկյան խորհրդականների վերահսկողության տակ էին գտնվում զենքի կարգավորումը, արդյունաբերությունը, մատակարարումը:

Միաժամանակ, 1942թ. աշնանը, Իրանին օգնելու նպատակով, ԱՄՆ-ը կազմակերպեցին ևս երկու առաքելություն. ռազմական իրանական բանակը վերակազմելու, և ոստիկանական՝ իրանական ժանդարմերիային օգնություն ցուցաբերելու համար: 1943թ. մարտին մեջլիսը որոշում ընդունեց 4,5 մլն. դոլարի օգնության խնդրանքով դիմել Միացյալ Նահանգներին, որպեսզի զորքի և ժանդարմերիայի համար կարողանան զենե՝ անհրաժեշտ զենք և զինամթերք:

1943թ. ԱՄՆ-ի նախագահ Ֆ. Դ. Ռուզվելտը մշակեց այսպես կոչված «հովանավորման» քաղաքականությունը, որը հետպատերազմյան տարիներին շարունակվեց նրան հաջորդող գրեթե բոլոր նախագահների կողմից: Այդ քաղաքականության էությունը այն էր, որ ամերիկյան կենսական գոտիներում, օգնության մեխանիզմի շնորհիվ, ստեղծվեց ազդեցության ուժեղ լծակներ: Անտարակույս, Իրանը մտնում էր ամերիկյան կենսական շահերի գոտու մեջ՝ ոչ միայն իր նավթի և բնական ռեսուրսների, այլև զբաղված կարևորագույն ռազմավարական դիրքի պատճառով:

1945 թվականից ամերիկացիները կիրառման մեջ դրեցին իրենց օգնության ծրագիրը, որը սկզբնական շրջանում իրականացվում էր հիմնականում հացահատիկի, սերմացուի և սննդամթերքի լայնածավալ մատակարարումներով: Սակայն ավելի ուշ այդ օգնությունն ընդգրկեց նաև այլ բնագավառներ, ընդհուպ մինչև զենքի և սպառազինության:

1945թ. ապրիլին, Ֆ. Դ. Ռուզվելտի մահից հետո, իշխանության գլուխ եկած դեմոկրատ Հարի թրյումենը շարունակեց իր նախորդի «հովանավորման» քաղաքականությունը:

1947թ. փետրվարին ամերիկյան Մորիսոն-Նադսոն ֆիրման Իրանի կառավարությանը խոստացավ օժանդակել երկրի 7-ամյա զարգացման ծրագրին: Այս նպատակով Համաշխարհային Բանկը 250 մլն. դոլար վարկ տվեց Իրանի կառավարությանը: Հունիսի 19-ին Ղազվանը փոփոխություններ մտցրեց կաբինետում, իր շուրջը հավաքելով արևմտյան կողմնորոշում ունեցող մարդկանց: Հունիսի 20-ին Իրանը 25 մլն. դոլարի վարկ ստացավ Միացյալ Նահանգներից⁴: Երբ, Թրյումենի դոկտրինայով նախատեսվում էր ռազմական և տնտեսական օգնություն ցուցաբերել Հունաստանին և Թուրքիային, որոշվեց Իրանին նույնպես անմասն չթողնել, սակայն վերջիններին համեմատ Իրանի օգնությունը չնչին էր:

ԱՄՆ-ի կառավարությունը, սկսած 1947թ. հոկտեմբերից, Իրանին տարեկան հատկացնում էր 25 մլն. դոլարի ռազմական օգնություն: 1947-1954թթ. ռազմական օգնության քանակը կազմեց շուրջ 175 մլն. դոլար⁵:

1948թ. փետրվարին իրանական մեջլիսը համաձայնվեց ԱՄՆ-ից 10 մլն. դոլարի պարտք վերցնել հանդերձանք և ռազմամթերք զենքու համար, ինչպես նաև անհրաժեշտ էր 16 մլն. դոլար այդ ամենը Միացյալ Նահանգներից

Իրան հասցնելու համար⁶: Պարաքը պետք է մարվեր 12 տարիների ընթացքում՝ սկսած 1950-ից՝ տարեկան վճարելով $2\frac{3}{8}$ տոկոս: Այդ ժամանակից ի վեր, իրանական գորքին ու ժանդարմերիային պարբերաբար ամերիկյան զենք ու զինամթերք էին մատակարարում:

1949թ. հոկտեմբերի 6-ին Միացյալ Նահանգների կոնգրեսը որդեգրեց ռազմական փոխօգնության քաղաքականությունը, որի հիմքում դրված էր միլիարդավոր դոլարներ: Այս ծրագրի մեջ կար հատուկ մի ֆոնդ, ըստ որի պետք է 27,6 մլն. դոլարի ռազմական օգնություն ցուցաբերվեր Իրանին, Ֆիլիպիններին և Կորեային: Հաշվարկված էր, որ Իրանը կստանա շուրջ 10 մլն. դոլար: Սա այնքան փոքր գումար էր Իրանի համար, որ չէր կարող հոգալ ոչ տնտեսական և ոչ էլ ռազմական կարիքները: Իրանը ակնկալում էր Ջարգացման և Վերակառուցման միջազգային բանկից ստանալ 250 մլն. դոլարի պարտք և Միացյալ Նահանգներից էլ որոշ չափի վարկ կամ նպաստ⁷:

1949թ. Մոհամմադ Ռեզան այցելությամբ գտնվում էր ԱՄՆ-ում: Նոյեմբերի 21-ին նա Վաշինգտոնում ելույթ ունեցավ, որում մասնավորապես ասաց, որ Իրանը ԱՄՆ-ի հետ համագործակցելու ցանկություն ունի, հատկապես «ազգային անվտանգության, տնտեսության զարգացման և սոցիալական հարցերում առաջընթացի հասնելու համար»⁸: Հարկ է նշել, որ այս հայտարարությունը ակնառու կերպով ցույց տվեց Իրանի արտաքին քաղաքականության ուղղվածությունը, որին էլ հաջորդեց օգնությունների տարափոր:

Իրանը առաջին պետությունն էր, որն օգտվեց «4-րդ կետի» օգնություններից. 1950թ. հոկտեմբերի օգնությունը կազմեց 500.000 դոլար⁹: Ասկայն Իրանի կառավարությունը իրավասու չէր այդ գումարները ծախսել՝ հոգալու համար երկրի կարիքները: Այդ առաքելությունը իրականացնում էին ամերիկացիները Ուորնի գլխավորությամբ: 1951-1954թթ. տեխնիկական օգնության ընդհանուր գումարը կազմեց ավելի քան 71 մլն. դոլար:

Այսպիսով, հետպատերազմյան ժամանակաշրջանից մինչև 1954թ. ներառյալ ԱՄՆ-ի օգնությունը Իրանին ուներ հետևյալ տեսքը (մլն. դոլար)

1. Պարտքեր և նպաստներ	46,6
2. «Հորորող կետի» շրջանակներում հատկացումներ	72,2
3. Ռազմական օգնություն (սկսած 1947թ.)	175
4. Անհապաղ օգնություն	45
Ընդամենը	338,8

1951թ. վարչապետ Ուշանակվեց Մոհամմադ Մոսադեղը, որը վայելում էր ժողովրդի սերն ու հարգանքը և դրան արժանացել էր հիմնականում Մեծ Բրիտանիայի դեմ՝ նավթի ազգայնացման հարցի շուրջ պայքարելու շնորհիվ: Օրեցօր մեծանում էր վարչապետի հեղինակաթյունը, որը բնավ դուր չէր գալիս շահին, ինչպես նաև ԱՄՆ-ին: Եվ դա միակ պատճառը չէր, որ

անհանգստացնում էր ԱՄՆ-ին: Կար ևս մի խնդիր. վարչապետ Մոսադեղի և կոմունիստամետ Թուրե կուսակցության տեսակետները, առանձին հարցերում, մասնավորապես նավթի ազգայնացման և ԱՄՆ-ի նկատմամբ նմանատիպ դիրքորոշման հարցում, կատարելապես համընկնում էին իրար. և դա չէր կարող չանհանգստացնել Վաշինգտոնին: ԱՄՆ-ը չէին կարող թույլ տալ ևս մեկ անգամ Խորհրդային Միության ազդեցության ուժեղացումը Իրանում: Նշենք նաև, որ Խորհրդային Միությունը այս ժամանակաշրջանում աջակցում էր Թուրե կուսակցությանը: Հենց այս պարագայում էլ ԱՄՆ-ի նորընտիր նախագահ Դ.Դ. Էյզենհաուերը Իրանի կառավարությանը հասկացրեց, որ եթե չլուծեն նավթի հետ կապված իրենց տարաձայնությունները Անգլիայի հետ, ԱՄՆ-ն Իրանին հասանելիք օգնությունը կկրճատեն: Իսկ այն, որ դա լույս սպառնալիք չէր, այլ լիակատար շանտաժ, վկայում է շահը՝ գրելով. «Ինչևէ, 1331-32թթ. (1952-53) Ամերիկայի օգնությունների մակարդակը իջավ 22.100.000 դոլարի»¹⁰: Դեռևս 1951թ. ամռանը իրանական կողմը բանակցություններ էր վստում ԱՄՆ-ի Արտահանման և Ներմուծման բանկի հետ՝ 25 մլն. դոլարի օգնություն ստանալու նպատակով: Ընդ որում, օգտվելով Վաշինգտոնի կողմից Իրանին հատկացված ֆինանսական և տեխնիկական օգնության լծակներից, ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչները իրանական կառավարության, բանակի և ոստիկանության մեջ գրավեցին բազմաթիվ կարևորագույն պաշտոններ: Հնկտեմբերին, երբ Մոհամադ Մոսադեղը այցելեց ԱՄՆ, որոշակի օգնություն էր սկսվել: Սակայն ամերիկյան բանկերը Միջազգային Նավթային կարտելի ճնշմամբ տակ, հրաժարվեցին Իրանին վարկ տրամադրել: Մոհամադ Մոսադեղը որոշեց 120 մլն. դոլարի օգնության խնդրանքով դիմել ԱՄՆ-ի կառավարությանը, սակայն վերջինս ևս մերժեց նրա խնդրանքը՝ պատասխանելով, որ Իրանը կարող է մեծ եկամուտներ ստանալ նավթի արտահանումից¹¹:

Շուտով Իրանի տնտեսական դրությունը այնքան վատացավ, որ նույնիսկ ի վիճակի չէր պետական հիմնարկություններում աշխատողներին աշխատավարձ վճարել: 1953թ. մայիսի 28-ին Մոսադեղը կրկին օգնության խնդրանքով դիմեց ԱՄՆ-ի նախագահին: Նախագահը պատասխանեց միայն 43 օր հետո՝ մերժումով: 1953թ. հուլիսին իր ելույթներից մեկում ԱՄՆ-ի պետքարտոդար Ջոն Ֆոսթեր Դալլեսը բացահայտորեն չէր թաքցնում Միացյալ Նահանգների հակակրթանքը վարչապետ Մոսադեղի նկատմամբ. «Իրանական, ոչ կոմունիստական, ցանկացած կառավարություն, մեզ համար ավելի գերադասելի է քան այսօրվա կառավարությունը: Մենք գտնում ենք որ անհնար է համագործակցել Մոսադեղի հետ»¹²: Այս հայտարարությունը կարելի է համարել Մոսադեղի դատավճիռը, քանի որ դրանից անմիջապես հետո մշակվեց հեղաշրջման ծրագիրը: Օգոստոսի 10-ին Ալեն Դալլեսը այցելեց Շվեյցարիա, որտեղ հանդիպում ունեցավ Իրանում ԱՄՆ-ի դեսպան Լոյնս Հենդերսոնի և շահի քրոջ՝ Աշրաֆի հետ:

Օգոստոսի 13-ին շահի հրամանով Մոսադեղը պետք է թողներ վարչապետի պաշտոնը. փոխարենը պետք է այն ստանձներ պաշտոնաթող գեներալ Ֆազուլա Չահեդին: Արդեն մեծ թվով համախոհներ լքել էին Մոսադեդին: Նույնիսկ հոգևորականները և ուսանողները. որոնք համարվում էին նրա համակիրները, նույնպես երես թեքեցին նրանից:

Մոսադեղը որոշեց չզիջել դիրքերը, նա ուներ անձնական ֆինանսներ, 12 հրասայլեր պահպանում էին իր տունը: Շուտով գեներալ Ֆազուլա Չահեդիի գլխավորությամբ իրականացվեց «Այաքս» կողավորված գործողությունը, որի ժամանակ Մոսադեղը ձերբակալվեց և հետացվեց իշխանությունից: Հասկանալի է, որ Անգլիան և ԱՄՆ-ը այս հեղաշրջման ժամանակ բնավ դիտողի կարգավիճակով հանդես չէին գալիս: Կեղծելով իրականությունը Մոհամմադ Ռեզա շահը գրում է, որ «Մորդադի 28-ի (օգոստոսի 19-ի Ի.Գ.) պատմական ընդվզումը կերտող հասարակ ժողովրդին տրված է եղել մեծ գումարներով ամերիկյան դոլար և անգլիական փառնդ ստերլինգ»¹³: «Այաքս» գործողությունը ըստ անգլիական արդյուրների, արժեցավ 100.000 - 200.000 դոլար¹⁴: Իսկ այլ տվյալներով, այն միայն ԱՄՆ-ի վրա նստեց ավելի քան 10 մլն. դոլար¹⁵: 1953թ. հեղաշրջումից հետո, երբ Մոսադեղը հետացվեց իշխանությունից, Իրանում ամերիկյան շահերը իրականացնելու և իրենց ազդեցության ոլորտները մեծացնելու համար բացվեց գործունեության աննախադեպ լայն դաշտ: 1953թ. հուլիսին Իրան ժամանած նախագահ Ռուզվելտի թող՝ Քերմիթ (Կիմ) Ռուզվելտը, որի լուսնան չափազանց մեծ էր Մոսադեդի կառավարության տապալման գործում, ծավալեց աներևակայելի լայն թափի գործունեություն: Հենց նրա առաջարկով Վաշինգտոնը Իրանին հատկացրեց խոշոր գումարի մի «անհատույց օգնություն», որով ԱՄՆ-ը փակեց Իրանի բյուջեի ճեղքվածքը: Հիրավի, Մոսադեդի պաշտոնանկությունից հետո տեղի ունեցավ ամերիկյան օգնությունների տարափ: Դրանցից ամենաաչքի ընկնողը 1954թ. նոյեմբերի 2-ին Իրանին հատկացված 127 մլն. դոլարի նպաստն էր:

Ինչպես հայտնի է, հեղաշրջման ժամանակ Մոհամմադ Ռեզա շահ Փահլավին և նրա կին Սորայան փախուստի դիմեցին երկրից՝ հանգրվան գտնելով սկզբում Բադդադում, հետո՝ Հռոմում: Հայրենիք վերադարձից չորս օր հետո, հեղաշրջումն իրականացրած գեներալ Ֆազուլա Չահեդին, որը ստանձնել էր վարչապետի պաշտոնը, նամակ հղեց Վաշինգտոն՝ տնտեսական օգնության շտապ խնդրանքով: 1953թ. օգոստոսի 26-ին նախագահ Դ.Դ. Էյզենհաուերը կարդաց այդ նամակը, որտեղ նշվում էր, որ Իրանին հատկացվող ամերիկյան օգնության քանակը և ձևը բավարար չեն երկրի ֆինանսական և տնտեսական առկա ճգնաժամը հաղթահարելու համար: Նամակում նաև շեշտվում էր. «զանձարանը դատարկ է, ազգային տնտեսությունը քայքայված, Իրանը շտապ ֆինանսական օգնության կարիք ունի, հնարավորություն ընձեռեք դուրս գալ տնտեսական և ֆինանսական այս քաոսից»¹⁶:

Հարկ է նշել, որ ամերիկյան օգնություններին անդրադառնում են նաև իրանցի գիտնականները: Նրանք, չկեղծելով, անցյալի իրողությունները, նույնպես մատնանշում են ԱՄՆ-ի օգնությունները Իրանին. ինքարկե յուրաքանչյուր մեկնաբանելով այն:

**Ամերիկյան տնտեսական և ռազմական օգնությունները Իրանին
(միլիոն դոլարով)¹⁷**

Տարի	Ընդամենը	Ռազմական	Տնտեսական
1946-48	25.8	-----	25.8
1949-52	33.1	16.6	16.5
1953	59.2	27.3	31.9
1954	111	26.5	84.5
1955	146.3	17.5	128.8
1956	98.	23.6	74.4
1957	90.5	39	51.5
1958	114.9	73	51.9
1959	137.8	90.9	46.9
1960	127.3	89.1	38.2

Քանի որ ԱՄՆ-ը չէին ցանկանում կորցնել Միջին Արևելքում իրենց ռազմավարական գլխավոր հենարաններից մեկը, սեպտեմբերի 3-ին Արտասահմանյան Օպերացիաների Վարչությունը հայտարարեց, որ ԱՄՆ-ն Իրանին 23,4 մլն. դոլարի տեխնիկական օգնություն տալու մտադրություն ունեն: Երկու օր անց, նախագահ Դ.Դ. Էյզենհաուերը մամուլում հայտարարեց Իրանի տնտեսությանը 45 մլն. դոլարի օգնություն ցուցաբերելու մասին¹⁸: Էյզենհաուերի վարչակազմը շարունակեց ֆինանսական «ներարկումները» Իրանին:

1955թ. աշնանը Իրանի կառավարությունը ստորագրեց Բաղդադի պակտը, որով էլ ավելի մերձեցավ ԱՄՆ-ին: Այդ մերձեցումը նոր որակ ընդունեց Իրանի՝ ՄԵՆՏՕ-ի պակտին անդամագրվելուց հետո: Կարևորելով Իրանի հանգուցային դերը Մերձավորարևելյան ռազմական այս խմբավորման մեջ՝ ԱՄՆ-ն ավելացրին Թրյումենի դոկտրինայի «4-րդ կետով» սահմանված օգնության մասնաբաժինը Իրանին, իսկ 1953թ. հեղաշրջումից հետո ԱՄՆ-ից ստացված անտեսական կամ անհատույց օգնության շնորհիվ փակեցին Իրանի բյուջեի ճեղքվածքը¹⁹:

ՆԱՏՕ-ի և Բաղդադի պակտի մեջ ներգրավված երկրներից Իրանն առավել երկար սահման ուներ Խորհրդային Միության հետ: Բացի այդ, Իրանը տարածաշրջանում կարծես հանդիսանում էր կապուլ օղակ, մի կողմից՝ Թուրքիայի, որ ՆԱՏՕ-ի կազմի մեջ մտնող տերություններից էր, մյուս կողմից՝ Բաղդադի պակտի անդամ Պակիստանի միջև: Նույն՝ 1955թ. ԱՄՆ-ի և Իրանի միջև ստորագրվեց պայմանագիր «Պաշտպանության նպատակներով փոխադարձ օգնության մասին», որի շնորհիվ ավելի սերտացան իրա-

նա-ամերիկյան հարաբերությունները: Բավական է նշել, որ 1949-52թթ. «Մարշալի պլանով» Իրանին հատկացված ամերիկյան օգնությունը կազմում էր մի շտապիելի գումար՝ 83,7. մլն դոլար, որի 80%-ը (67,2մլն դոլար) ուղղված էր ռազմական և միայն 16,5մլն. դոլարը՝ տնտեսական բնագավառներին:

1953-60թթ. ամերիկյան «ներարկման քաղաքականությունը» կազմում է 567մլն. դոլարի տնտեսական օգնություն և 450 մլն. դոլարի ռազմական օգնություն²⁰:

Պետք է նշել, որ ԱՄՆ-ի օգնությունները միայն դրամական տեսքով չէին մտնում Իրան: 1950թ. վերջին Ամերիկյան Շինարարական Ֆիրման՝ «Այբեկ Հատուհինգ Քորվորեյշն»-ը իրականացրեց 200 հանգստյան վիլլաների կառուցման ծրագիրը Թեհրանի մերձակայքում և պայմանագիր կնքեց Իրանի Ազգային Նավթային Ընկերության հետ, որպեսզի Արադանում ևս կառուցեն 114 տուն²¹:

1955թ. Թրյումենի դեկտրինայի «4-րդ կետի» համաձայն, ԱՄՆ-ում ուսում ստացող 1170 իրանցիներին ցույց տրվեց նյութական օգնություն, ընդհանուր առմամբ՝ 4,7 մլն դոլար²²: Այս օգնությունների շնորհիվ կրկնակի աճեց իրանցի ուսանողների քանակը Միացյալ Նահանգներում: Հարց է ծագում, թե ինչու՞ էր ԱՄՆ-ը շահագրգռված, որ իրանցի ուսանողները ուսում ստանան Միացյալ Նահանգներում և նրանց համար ստեղծում էր նպաստավոր պայմանները: Միակ տրամաբանական պատճառը այն էր, որ ամերիկյան կրթություն ու նաև դաստիարակություն ստացող ուսանողները սերտորեն կկապվեին ԱՄՆ-ի հետ, իսկ մի քանի տարի հետո արդեն նախկին ուսանողներից շատերը կհայտնվեին Իրանի կառավարության բարձրագույն պաշտոններում:

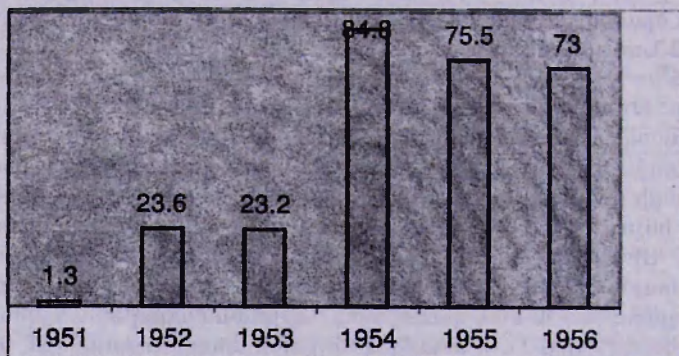
1957թ. ԱՄՆ-ն Իրանին հատկացրեցին 2,5 մլն. դոլար²³, ավարտին հասցնելու համար արդեն 10 տարի ձգձգվող Մեհրաբադի օդանավակայանի կառուցումը, որը մինչև օրս հանդիսանում է Իրանի լավագույն օդանավակայաններից մեկը: 1960թ. սկսվեց Թավրիզից մինչև իրանա-թուրքական սահմանը ընթացող երկաթգծի շինարարությունը:

1958թ. վերջին ԱՄՆ-ի և Իրանի միջև ստորագրվեց պայմանագիր, ըստ որի ամերիկյան ֆինանսական կազմակերպությունները՝ Ներմուծման և Արտահանման բանկը 12 մլն. դոլար էր ներդնում մեր մեքենաներ և սարքավորումներ ձեռք բերելու համար, իսկ Սիջազգային Արժութային Հիմնադրամը ֆինանսավորում էր էլեկտրահաղորդման գծի կառուցումը: Դա բավականին մեծ ներդրում էր Իրանի տնտեսության մեջ:

Այսպիսով, հանրագումարի բերելով վերոշարադրյալը, հարկ է նշել, որ համեմատաբար կարճ ժամանակահատվածում, ընդամենը յոթ տարվա ընթացքում, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներն ավելի քան 1 մլրդ. դոլարի օգնություն հատկացրեցին Իրանին: Դրա շնորհիվ Մոհամմադ Ռեզա Փաեյալին կարողացավ ամրապնդել իր դիրքերը և զարկ տալ տնտեսությանը՝ հիմ-

նական շեշտը դնելով նավթարդյունաբերության վրա: Չնայած դրա միջոցով ԱՄՆ-ն իրականացնում էին իրենց մշակած արտաքին քաղաքականությունը, այնուամենայնիվ, այս օգնությունները մեծապես նպաստեցին Իրանի տնտեսության զարգացմանը, ռազմական ներուժի հզորացմանը: Անտարակույս, այդ օգնությունները ունեցան նաև քաղաքական հետևանքներ. դրանց շնորհիվ Իրանը դարձավ ԱՄՆ-ի կայուն հենարաններից մեկը Սեբափոր Արևելքում:

Միացյալ Նահանգների տեխնիկական օգնությունը Իրանին 1951-1956թթ.
(միլիոն դոլարով)

GOHAR ISKANDARYAN

THE USA AID TO IRAN AS A MAIN FACTOR IN THE IRANIAN-AMERICAN RELATIONS

(Summary)

The article deals with the aids of the USA to Iran during 1941-1960. This aid was military, economic and gratis. Due to these aid some schools, dwelling houses, holiday homes, hospitals, highways were constructed, they helped to finish the airport, etc. A well planned foreign policy was realized through the aids of USA, which greatly assisted Iran's economy and strengthened its army. USA even had covered the budget deficit of Iran. The aid programs increased USA's influence over the country and Iran became its ally. Iran had become a member of CENTO.

1. George Lenczowski. American Presidents and the Middle East, London , 1990, p. 7-8.
2. Arthur C. Millspaugh, American in Persia, New York, 1976, p. 45.
3. Политика США на Ближнем и Среднем Востоке (США и страны СЕНТО), Москва, 1960, стр. 168.
4. Peter Avery, Modern Iran, London 1965, p 399-400.
5. А. Расади, Иностранный капитал в Иране после Второй мировой войны(1945-1967rr.), М,1972, с. 22.
6. J. C. Hurewitz, Middle East Politics. The Military Dimension, New York, 1969, p. 279.
7. George Lenczowski, The Middle East in World Affairs, New York, 1956, p.188.
8. Политика США на Ближнем и Среднем Востоке (США и страны СЕНТО), стр. 270.
9. Peter Avery, Modern Iran, London 1965, p 417-418.
10. Ն. Կ. Մ. Սոհամմադ Ռեզա Շահ Փահլավի, Առաքելություն հայրենիքիս համար, Թեհրան, 1973, էջ 201.
11. Иран. Очерки новейшей истории, Москва 1976. стр 207-208.
12. Иран. Очерки новейшей истории, стр 236.
13. Ն. Կ. Մ. Սոհամմադ Ռեզա Շահ Փահլավի, Առաքելություն հայրենիքիս համար, էջ 219:
14. George Lenczowski, American Presidents and the Middle East, p. 38.
15. Иран. Очерки новейшей истории, стр 244.
16. James A . Bill, The Eagle and the Lion. The Tragedy of American-Iranian Relations, London, 1988, p 113.
17. Ալիռեզա Ազղանդի, Իրանի արտաքին քաղաքականությունը 1320-1357 թթ. (1941-1978թթ.), Թեհրան, 1997, էջ 290 (պարսկերեն):
18. George Lenczowski, The Middle East in World Affairs, New York, 1956, p.203.
19. Н. М. Мамедова, Иран в XX веке роль государства в экономическом развитии, Москва, 1997. стр. 22.
20. James A . Bill, The Eagle and the Lion. The Tragedy of American-Iranian Relations, p.114.
21. А. Расади, Иностранный капитал в Иране после Второй мировой войны, стр 85.
22. Политика США на Ближнем и Среднем Востоке (США и страны СЕНТО), стр199.
23. Политика США на Ближнем и Среднем Востоке, стр 211.